

Прије неколико година, тачније 1983, Централна народна библиотека „Бурђе Црнојевић“ у Цетињу издала је фототипско издање листа *Црногорац* из 1871. и 1872. године уз пропратни историјат годишта из пера уредника фототипских издања Централне библиотеке и њеног директора дра Душана Мартиновића. Значај овог издања је велики, јер је са тих 500 примјерака обогаћено више библиотека у земљи и иностранству, као и неке приватне библиотеке, што омогућава ширу доступност нужну за изучавање црногорске прошлости и преко штампе.

Данас је пред нама, као XIV књига фототипских издања, и фототипско издање *Гласа Црногорца* из 1873. године у издању Централне народне библиотеке и Историјског института. Значај објављивања овог годишта је велики. Довољно је рећи да данас оригиналним комплетом бројева овог годишта располаже једино Библиотека Историјског института па да се схвати огромни значај овог издања за културну баштину Црне Горе и Југославије. Овим издањем је осигурана садржина *Гласа Црногорца* из 1873. године од свих несрећа које прате ријетка културна наслеђа ма у ком мјесту и ма у којој се

земљи налазила, а посебно тамо гдје нема сигурне заштите.

Током 1873. године изашло је 36 бројева *Гласа Црногорца*. Лист је излазио редовно једном недјељно. Уређивао га је Симо Поповић.

Овај лист је данас драгоцен свједок оног времена у Црној Гори и њеној широј околини. Пратио је и биљежио разноврсне догађаје како у Црној Гори тако и у сусједним крајевима. Имао је широки круг дописника са стране. Био је међу водећим оновременим листовима на Балкану.

С обзиром на чињеницу да је *Глас Црногорца* значајан историјски извор (за нека питања и једини) и изузетан културни споменик и велика научна и културна потреба, увјерени смо да је с правом покренуто његово дугорочно фототипско издање. Суиздавачи су планирали да годишње издају по једно годиште. Без обзира на материјалне тешкоће, суиздавачи ће улагати напоре да наставе ову акцију. У томе очекују финансијско разумијевање и пуну друштвену подршку. Овај дугорочни пројекат мора се наставити и предати у наслеђе будућим стваралачким генерацијама.

Јован Р. Бојовић

ВЕЉКО ШАКОТИЋ: НИКШИЋ (ОНОГОШТ) У ОТПОРИМА И БОРБАМА (1597—1877)

У књизи Вељко Шакотића *Никшић у ослободилачким борбама и отпорима (1579—1877)* (издање Центра за културу у Никшићу) приказан је организован отпор становништва никшићког краја турској власти све од његове појаве крајем XVI вијека до ослобођења Никшића 1877. године и његовог прикључења матици Црној Гори. То раздобље, дуго готово три вијека, испуњено бројним сукобима непокорних становника, за сваког аутора

представља изузетно сложenu тему, посебно за оног који тежи да пружи цјеловиту слику свих збивања и да их научно објасни. Иако није професионални историчар, Вељко Шакотић је, као добар познавалац историје и традиције свог града, о чему свједоче и његови раније објављени радови, писао историјско дјело, поштујући захтјеве научне методологије. Такав карактер ове књиге потврђују и имена стручњака, познатих историча-

ра, др Томице Никчевића, др Новице Ракочевића и мр Славка Војанића, који су на њој потписани као рецензенти.

Литература исписана на крају књиге, а особито дјела познатих југословенских историчара, свједочи да је аутор пришао ослободилачкој борби у свом крају као органском дијелу покрета отпора у југословенским земљама. Поред познатих дјела са том тематиком, коришћених у припремању књиге, аутор је трагао и за другим историјским изворима, мање познатим или непознатим, посебно за архивском грађом из историје Никшића и његове околине, тако да се међу означеним изворима налазе и готово сви за ову тему значајни архиви (Цетиње, Београд, Сарајево, Дубровник, Котор), а на првом мјесту Архивски центар у Никшићу. Садржина дјела свједочи да је аутор доводио у везу са историјским изворима, тамо гдје је то било могуће и потребно, и народну традицију, сачувану у легендама и народним pjesмама.

У књизи Вељка Шакотића приказан је не само Никшић у ослободилачким борбама и отпорима већ и сав никшићки крај, па и шири црногорско-херцеговачки простор на којему су се одиграла значајна збивања. Али, у центру пишчевог интересовања био је град Никшић: на почетку је краја његова историја прије појаве буна и отпора, а на крају опсежан опис опсаде и ослобођења града 1877. године. Такав поступак аутора сасвим је оправдан ако се зна да се све оно што се у њему збивало у том раздобљу јављало као узрочник отпора и буна околног становништва. У том смислу аутор је с правом, у посебном поглављу, *Обнова тврђаве почетком XVIII вијека и насељавање муслиманског живља*, приказао настанак јаког турског упоришта, за право развитак насеља са измијењеном структуром становништва, чији основни састав је, последице изградње тврђаве чинило насељено муслиманско становништво, прво херцеговачко а затим и исламизирани живаљ из црногорско-албанских племена (Кучи, Пипери, Гру-

де). Измјена структуре становништва, све веће раслојавање на социјалној и вјерској основи, насиље турске власти, особито харач и други намети, створили су снажно поприште обрачуна и отпора, којима су често, као подстицај, служили и спољашњи војни и политички фактори, особито борбе Црногораца за ослобођење Никшића и других крајева под туђинском влашћу.

У тежњи да догађаје оојашњава у узрочно-последичним везама, аутор је све те акције приказивао у ширим размјерама ратних збивања, посебно у контексту унутрашње и спољне политике Црне Горе, њеног удјела у ратним походима и сукобима великих сила. О таквом приказивању свих отпора свједоче и називи поглавља: *Никшићи у канџијском рату (1645 — 1669)*, *Никшићи у морејском рату (1684 — 1699)*, *Црногорско-турски рат 1852/3. године*, *Херцеговачки устанак 1861/2 и црногорско-турски рат 1862. године*, *Херцеговачки устанак 1875. и рат Црне Горе и Србије против Турске 1876. године*.

Иако је у ширим оквирима приказао ослободилачку борбу на црногорско-херцеговачком тлу, посебно збивања у никшићком крају, Дугу „крваву“ и остала мјеста сукоба, Шакотић је посебно пажњу посветио сукобима турских власти и околног становништва у XVIII и почетком XIX вијека, том „најтрагичнијем периоду и историји Никшића“, насталом „изградњом тврђаве, успостављањем јакога гарнизона и насељавањем муслиманског и ускочког живља у Оногшту“, у доба несомног насиља „Никшићких јарамаза“. Веома поуздану илустрацију тога раздобља он је дао у трагичној историји околног племена Требјешани, њихових потуцања са свог разуреног насеља, прво по Катунској нахији, последице прве разуре Требјесе, а затим, поново са обновљеног насеља, последице друге разуре, одисеју породица са спаљених домова, све до коначног њиховог заустављања — једног дијела у дробњачким селима Струг, Малинско и Сировац, а другог — негдје на пространствима Русије, у знак признања за судјеловање у

ратним акцијама руске и црногорске војске противу Турске.

У тежњи да што вјерније прикаже ослободилачке акције у једном крају, а посебно учешће Никшићана у ослободилачким црногорско-херцеговачким походима, Вељко Шакотић је из коришћене литературе и из других извора саопштио више различитих података о исходу појединих сукоба, па и супротних мишљења о значају ослободилачких акција и поводима за њих. На првом мјесту ту се налазе аргументи писани са различитих војно-политичких и идејних позиција. Са осјећањем историзма као научног метода он је све те доказе упоређивао, трагајући и за новим, да би на крају извео поуздане закључке или саопштио реалне претпоставке. Реализам у приказивању збивања увјерљиво илуструју и она мјеста на којима су ослободилачке тежње и прегнуће становништва никшићког краја жртвовани политичким интересима великих сила. Тако је, рецимо, и Петар I Петровић Његош био приморан да Жупљанима, који су му тражили подршку у борби против насиља турских власти из Никшића, умјесто помоћи упути савјет да буду „с Турцима лијепо“, за то што тако мора бити у ситуацији када су „се цари истинито умирили“, те да „ја

ратити не желим ни с ким“, мислећи на споразум о миру руског и турског цара.

Књига, коју прожима смисао и способност аутора за узрочно-посљедиčno приказивање историјских збивања, препуна је и разноврсним подацима: бројкама, цитатима, списима из историјских извора, па и из народних пјесама. Таква документованост у дјелу није се јављала као сметња у његовом стилско-језичком обликовању. Том својом страном оно може да служи као узор нашим истраживачима прошлости. Једноставност и јасност као основна одлика у обликовању материје никада нијесу доведени у раскорак са основним својствима научног стила. То је она врлина књиге, која јој отвара пут до ширег слоја читалачке публике.

За добре познаваоце публикација које приказују мјесне, племенске, па и братственичке историје, оних издања што већ више од једног вијека имају знатан удио у црногорској издавачкој продукцији, књига Вељка Шакотића послужиће и као примјер како се може, а и мора, у приказивању свих догађаја, без обзира на њихове размјере, отклањати митоманија и глобификовање.

Радивоје Шуковић

ПСАЛТИР С ПОСЉЕДОВАЊЕМ ЂУРЂА ЦРНОЈЕВИЋА 1494
репринт-издање, Цетиње 1986

Централна народна библиотека „Ђурђе Црнојевић“ у Цетињу се ваљано представила пред јавношћу објављивањем репринт-издања знамените књиге „Псалтира са посљедовањем“ Ђурђа Црнојевића, који је „рукодјелисан и украшен“ на Цетињу 1494. године, круг сунца трећи, мјесечев круг једанаести, златни број 14, индикта 14, темелиона 4, епакте 3, мјесеца септембра 22. дан. Као суиздавач овог раритета појављује се Цанкарјева

заложба из Љубљане. Ово фототипско издање рађено је према оригиналима који се налазе у *Народној и универзитетној књижници* у Љубљани и *Народној библиотеци* Србије у Београду, тако да сада ова књига представља цјелину од 358 листа, тиража 650 нумерисаних примјерака. Издавачи су се постарали да и лијепом опремом (кожни повез, фини папир итд.) књигу приближе оригиналу и времену у којем је настала, да доча-